Floraväktarna i Skåne Rapporterar

Ängssilja

Britt Andersson och Jan Holmgren

Som nya floraväktare i Skurups kommun har vi fått en spännande uppgift, att försöka bidra till att i sista stund rädda kvar ängssiljan *Silaum silaus* på dess vall vid Hörte. Två plantor fanns där 2012. En kraftig planta invid en hagtornsbuske skyddades av en smådjursbur av rostfritt stål. Närmaste grannen Lars Björk hade ställt dit den 2005, då han också påtalade krisläget för Länsstyrelsen. Vid det tillfället fanns ytterligare en planta. Floraväktarna vände sig också till Länsstyrelsen och ett samarbete inleddes. Planteringsrutor grävdes och 2011 gjorde Charlotte Wigermo ett försök med sådd och plantering. Det blev en planta som blommade 2012, men alldeles invid åkerkanten. Den överlevde inte vintern, kanten skars troligen bort vid vårplöjningen.

Figur 1. Ängssilja på vallen vid Hörte.
Foto: Åke Svensson.

I äldre tider tycks ängssiljan lokalt ha varit väl etablerad i södra Skåne. I Danmark betraktas växten som införd. Vi kan kanske hypotetiskt se den som archaephytic, dvs. troligen införd men etablerad före år 1500. Linné nämner inte ängssiljan i Skånska resan 1749 men odlade den i Uppsala. Han beskrev den under namnet *Peucedanum Silaus*. Det första svenska herbariebelägget finns i Anders Jahan Retzius herbarium som förvaras på Botaniska museet vid Lunds universitet, publicerat i Retzius 1805 (Bild 2). I Nils Liljas *Skånes Flora* (Lilja 1838) kallas den *Silaus pratensis* och förekomsten beskrivs så här: ”Vextort: Öfvergångsformationer i fuktiga ängar, helst skogsängar i södra delen, rar, t. ex. söder om Malmö vid Rosenlund åt öster mellan gården och Möllevången i ängarna med pilvallarna bland Teucrium och Aven. Flavesc. i mängd, Ring. 1835; -Hörte utom skogen på östra och vestra sidan i mängd, Almaröd (Retz.) etc.”

I dag finns ängssiljan bara i några få exemplar på den nu klassiska vallen vid Hörte. Det är troligen den enda förekomsten på ursprunglig plats i Norden. I övrigt förekommer viss odling. Många herbarieexemplar tyder på ett flitigt samlande just vid Hörte under första hälften av 1900-talet (uppgift av Patrik Frödén, Botaniska Museet i Lund). Ängssiljan fridlystes 1941 och lokalen vid Hörte blev naturminne 1967. 1944 fanns över 200 individ på vallen, sedan minskade antalet efter hand till ett 20-tal 1975 (Nilsson & Gustafsson 1977). Vid mitten av 1970-talet fann John Kraft och Bertil Widerberg ett liknande antal blommande exemplar (Kraft 1974). Viss skötsel gjorde att antalet höll i sig i stort sett fram till 1990-talet. Diagram 1, med en alarmerande trendlinje, visar förekomsten på vallen från 1960-talet och framåt. Diagrammet är baserat på uppgifter i ett förslag till åtgärdsprogram (Larsson & Mattiasson 1992) med uppdatering av Göran Mattiasson. I rödlistan för hotade ar-

Figur 2. Anders Jahan Retzius (1742–1821) Herbarium förvarat på Botaniska Museet i Lund. Arket visar första kända belägget i Sverige av ängssilja *Silaum silaus*. Texten på baksidan anger Linnés namn *Peucedanum Silaus* och fyndplats vid Hörte i Skåne.

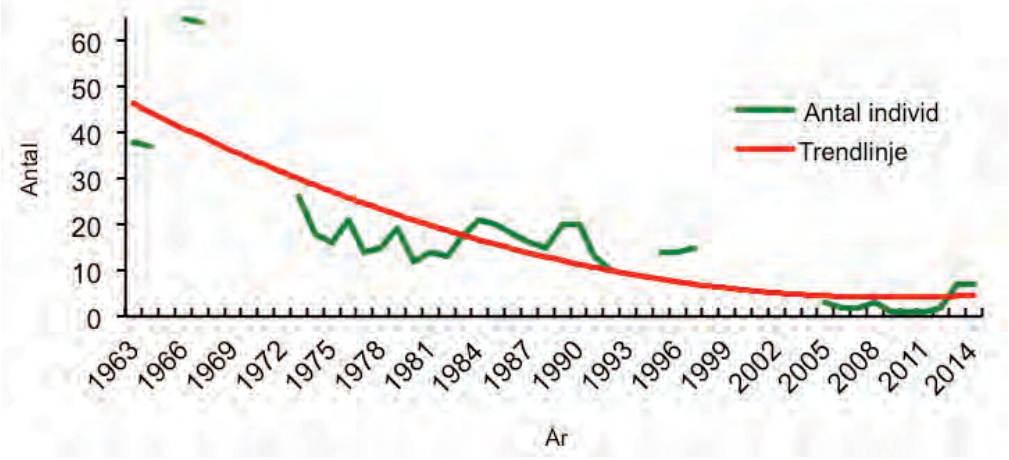
ter klassas ängssiljan som Akut hotad (kategori CR, ArtDatabanken 2015).

I diagrammet visas inte de utplanteringsförsök som John Kraft utförde 1991 (Larsson & Mattiasson 1992). Han drog upp 265 plantor som sattes ut både på vallen och på några andra ställen. Överskottsplantor lämnades till Nils Kristensson på den näraliggande gården. Där finns ängssiljan fortfarande i trädgården, sätter frön och förökar sig. Tråkigt nog misslyckades övriga utplanteringar.

Det tycks alltså inte vara helt lätt att få ängssiljan att trivas på sin gamla lokal. Grundorsaken är nog att växtplatsen efter hand har förändrats. På kontinenten och i England ses ängssiljan som hemmahörande i betade ängar utan konstgödning, ofta i rätt fuktiga lägen. Den används ibland som indikatorart vid restaureringar av sådan mark (Bischoff et al. 2009, Donath et al. 2006). Vallen vid Hörte är på båda sidor hårt trängd av åkerbruket, med djupplöjning tätt intill, uttorkning, konstgödning och besprutning. Kvävegynnade arter har fått ökad konkurrenskraft. På senare år har övergödning motverkats genom att Länsstyrelsen utfört bränning av vallen tidigt på våren. Ett antal rutor har också grävts upp för plantering och sådd.

Vår första insats blev att bekanta oss med Nils Kristensson för att be om att få några plantor. Den 26 september 2012 fick vi ta ett

Diagram 1. Ängssiljans förekomst på vallen vid Hörte. Kan trenden vändas uppåt?

Ängssilja *Silaum silaus*

Beskrivning. Ängssilja är en flerårig, kal ört som kan bli upp till åtta decimeter hög. Stjälken är upprätt och bladen är flera gånger pardelade med lansettlika, fint tandade bladflikar. Ängssilja blommar i juli-augusti med små gulaktiga blommor som sitter i flockar. Blomflockarna har ett mångbladigt enskilt svepe, det allmänna svepet är fåbladigt och faller av tidigt. Frukten är avlång och delfrukterna har fem vasskantade åsar.

Ängssilja känns igen på sina gulaktiga blommor, smala bladflikar och frukter med vasskantade åsar. Den kan knappast förväxlas med andra arter.

Utbredning. Ängssilja är mycket sällsynt och förekommer bara på en plats i Skåne, men hade tidigare flera kända växtplatser i landskapet. Den är kulturgynnad och växer i vägkanter och vid pilvallar på kalkrik mark**. Första fynduppgift** är från Skåne och publicerades 1805 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *silaus* var ett namn på selleri (*Apium graveolens*) hos Plinius, död 79 f. Kr. (Lid 1985).

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Figur 3. Ängssilja ur Jacob Sturm *Deutschlands Flora in Abbildungen,* 1796.

10-tal plantor som vi planterade i tre förberedda rutor på vallen. Sommaren 2013 fanns sex rätt små plantor utöver den ursprungliga. Den 6 november 2013 deltog vi i ett möte som Jörgen Nilsson från Länsstyrelsen ordnade med de som äger och brukar jorden och närboende. Vi samlades kring plantorna och Jörgen berättade hur Länsstyrelsen sköter vallen med bränning, röjning, mm. Vi lovade att rensa runt plantorna i fler rutor och placera ut burar.

I mitten av mars 2014 var vallen bränd och vi placerade ut ytterligare två av Lars Björks burar som skydd för de nya plantorna, som dock inte var synliga ännu. Den 3 maj syntes fyra av de nya plantorna och vi satte ut ytterligare en bur. Sex plantor utöver den ursprungliga växte fint den 20 maj. Vid varje besök rensade vi bort en del konkurrerande växter i burarna. Ärtodlingen på den ena åkern hade besprutats och rester av besprutningsmedel syntes tydligt på vallens kant. Den 4 juni konstaterade vi att alla sju plantorna växte fint trots det torra sommarvädret. Den 21 juni var vallen slagen med maskin. Nu fanns det blomknoppar på alla plantorna.

Länsstyrelsen grävde upp ytterligare tre planteringsrutor, och när alla plantorna blommade i mitten av juli såg vi fram mot en riklig fröskörd. När vi samlade in frön i augusti-september var de avsevärt mindre än de 4–5 mm som anges i litteraturen. Vi såg väldigt få insekter under sommaren och vi frågade oss om blommorna hade pollinerats. Några frön har i alla fall visat sig gro i kruka. Ängssiljan är självfertil och pollineras bl.a. av blomflugor (Schleuning et al. 2015). Hos Nils Kristensson såg vi fullt utvecklade frön och han gav oss generöst flera kvistar. Vi sådde ut frön den 25 oktober och placerade ut burar över de tre nya rutorna.

Nu finns ängssiljan med några exemplar på den ursprungliga växtplatsen, mycket tack vare att Nils Kristensson tog väl hand om några av John Krafts plantor. Men de nu totalt sju

burarna på vallen demonstrerar tydligt karaktären av konstgjord andning (Bild 4). Kanske burarna hjälper till genom att skapa ett lite gynnsammare mikroklimat och ge ett visst skydd mot gödning och besprutning. Men det är mycket tveksamt om växtplatsen egentligen är lämplig som den ser ut i dag. Vilka krav har då ängssiljan på sin biotop?

Återinförande av ängssilja i gräsmark har studerats bl.a. i Tyskland (t. ex. Bischoff 2000, Bischoff 2002). De studerade ytorna kunde jämföras med rätt näraliggande ytor med riklig förekomst av ängssilja. Lite förhöjd fosforhalt inverkade inte negativt. Experiment visade på långsam spridning framför allt på grund av att fröna hamnade nära intill moderplantan. Vindspridning tycktes dominera, inga exempel på spridning med t.ex. vatten eller djur iakttogs. Sådd och plantering fungerar, men begränsas av önskan att använda lokalt material. Efter sådd kunde torka orsaka dålig överlevnad. Spridningen kan eventuellt förbättras genom att bete ersätts av slåtter på eftersommaren. Viss bearbetning av gräsvålen ökar troligen etableringen av plantor. Till skillnad från de flesta andra växter visade sig flest frön av ängssilja gro först andra våren efter sådden (Bissels et al. 2006).

Vi har funderat på hur en fortsättning skulle kunna se ut. Vi tror att vallen vid Hörte är väl värd att bevara åt ängssiljan, men att den nu har blivit för smal för att tillfredsställa ängssiljans behov. När Nils Holgersson flög över Söderslätt i kapitlet ”Det rutiga tygstycket” (Lagerlöf 1906) får man ännu intrycket av ett rikt småskaligt jordbrukslandskap, med våtmarker och fyrkantiga tegar av måttlig storlek omgivna av vallar med läplanteringar. I dag finns en kraftfull trend att skapa stora fält med enhetliga grödor. Småbiotoper i odlingslandskapet är dock fortsatt nödvändiga för bevarandet av biologisk mångfald. Skyddszoner och artrika randzoner kring fält, vatten och vattendrag, vallar med läplanteringar osv., är av avgörande betydelse, inte minst för bevarandet av ett rikt insektsliv för effektiv pollinering av grödorna.

Vallen vid Hörte kunde bli en ”propagandavall” för bevarande av biologisk mångfald. En breddning med 10–15 meter längs hela vallen skulle skapa utrymme för en exklusiv ängsflora, intressant att besöka för botanister och all-

Figur 4. Så här ser vallen vid Hörte ut i dag.

mänhet. Skydd, skötsel och information måste utvecklas och hanteras av Länsstyrelsen. Ängssiljan kunde då få en huvudroll som en påminnelse om artrikedomen i det landskap som Linné, Retzius och Lilja, och många senare generationer, en gång kunde glädjas åt.

Man kunde också överväga att ge ängssiljan en roll i våtmarksprojekt i sydligaste Skåne. Tullstorpsåprojektet i Trelleborgs kommun är ett mycket intressant exempel (Tullstorpsån Ekon. Fören. 2011). Kring Skivarpsåns mynning har också Skurups kommun ambitioner att bevara och återskapa ursprungliga miljöer (Ekologgruppen 2013). Troligen vore det relativt lätt att etablera ängssiljan i ogödslade ängar. Ett problem kan vara att sådana projekts målsättning är att fånga upp jordbrukets överskott av näringsämnen innan de når havet. Näringsfattiga ängar helt idealiska för ängssiljan är kanske numera svåra att återskapa men de tyska exemplen tycks visa att den inte är extremt känslig.

Referenser

ArtDatabanken. 2015. Artfaktablad med rödlistningsbedömning 2015: Silaum silaus Ängssilja. http://artfakta.artdatabanken.se/taxon/1492 .

Bischoff, A. 2000. Dispersal and re-establishment of Silaum silaus (L.) in floodplain grassland. *Basic and Applied Ecology 1*: 125–131.

Bischoff, A. 2002. Dispersal and establishment of floodplain grassland species as limiting factors in restoration. *Biological Conservation 104*: 25–33.

Bischoff, A., Wartemann, G. & Klotz, S. 2009. Succession of floodplain grasslands following reduction in land use intensity: the importance of environmental conditions, management and dispersal. *Journal of Applied Ecology 46*: 241–249.

Bissels, S., Donath, T.W., Hölzel, N. & Otte, A. 2006. Effects of different mowing regimes on seedling recruitment in alluvial grasslands. *Basic and Applied Ecology 7*: 433–442.

Donath, T.W., Hölzel, N. & Otte, A. 2006. Influence of competition by sown grass, disturbance and litter on recruitment of rare flood-meadow species. *Biological Conservation 130*: 315–323.

Ekologgruppen i Landskrona. 2013. På uppdrag av Skurups kommun: *Naturmarken och Skivarpsåns mynning – Naturinventering och förslag till utvecklingsmöjligheter*. http://www.skurup.se/24519.

Kraft, J. 1974. Sällsynta och utrotningshotade växter i Sydvästra Skåne. *Skånes Naturskyddsförenings Årsskrift 61*. s. 139–153. Berlingska boktryckeriet, Lund.

Lagerlöf, S. 1906. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Läseböcker för Sveriges ungdomsskolor*. Albert Bonniers förlag.

Larsson, A & Mattiasson, G. 1992. Ängssilja, *Silaum silaus*, åtgärdsprogram. Opublicerat förslag.

Lilja, N. 1838. *Skånes Flora*. Berlingska Boktryckeriet, Lund.

Nilsson, Ö. & Gustafsson, L.-Å. 1977. Projekt Linné rapporterar 29-48. *Svensk Botanisk Tidskrift 71*: 3–22.

Retzius, A.J. 1805. *Dissertatio sistens supplementum et emendationes in editionem secundam prodromi Floræ Scandinaviæ*. Avhandling försvarad av J. C. Askelöf. Literis Berlingianis, Lund.

Schleuning, M., Fründ, J. & García, D. 2015. Predicting ecosystem functions from biodiversity and mutualistic networks: an extension of trait-based concepts to plant-animal interactions. *Ecography 38*: 001–013.

Tullstorpsån Ekonomisk Förening. 2011. T*ullstorpsåprojektet – Projektplan 2014-2016*. http://www.tullstorpsan.se/rapporter/rapporter%202014/lagesrapport_2014.pdf .

